



# लाल माती आणि गणपती!

कोकणातील गणेशोत्सव म्हणजे दिवाळीपूर्वीची दिवाळी. लाल मातीतल्या संस्कृतीचा विशेष सण. जुन्या घरांना कात टाकायला लावणारा, दूर गेलेल्यांना सांधून घेणारा, भजनांच्या नादाने रात्र जागवणारा, गुणांना आपल्यात सामावून घेणारा, आनंदाची परेणी करणारा, जुन्यांकडून नव्यांकडे संस्कृतीचा वारसा नकळत सोपवणारा असा सण म्हणजे गणेशोत्सव. असं काय आहे या देवतेमध्ये, ज्याच्या ओढीने कोकणवासीयांचा काफिला मिळेल त्या मार्गाने कोकणात पोहोचू पाहतो?

गणपतीविषयी आकर्षण, तर आबालवृद्ध सर्वांनाच असते तरीदेखील कोकणातला गणेशोत्सव कोणत्या अनामिक शक्तीने कोकणाबाहेर असलेल्या नोकरदार वर्गाला बोलावतो, हा कुतूहलाचा भाग आहे. कोकणी माणसाला जसं त्याच्या लाल मातीचं आकर्षण तसंच गणपतीचंही!

‘गणांचा अधिपती तो गणपती’ ह्या धारणेनुसार रूद्राला ‘गणपती’ म्हटलं गेलं आहे तसंच प्राचीन काळच्या गणराज्यांच्या प्रमुखालाही हे नाव दिलं गेलं होतं. असं असलं तरीही आज आपण ज्याला गजवदन म्हणून संबोधतो त्या गणपतीचे मूळ रूप गजमुखी नव्हते. ते मूळ रूप यक्ष संस्कृतीमधून आल्याचं तज्ज्ञांनी नोंदवलेलं आहे. दक्षिण कोकणातील संस्कृती अभ्यासताना असं लक्षात येईल की, इथल्या प्राचीन देवतांचा टोंडवळा हा यक्ष, वीर संस्कृतीशी- तंत्रमार्गाशी साम्य सांगणारा आहे. इथे आणखी एक बाब लक्षात घेतली पाहिजे की, रूद्राला ‘ब्रातपती’ असंही म्हटलं गेलं आहे. तेच नाव गणपतीला अथर्वशीर्षामध्ये मिळालेले दिसते. याच अथर्वशीर्षामधील ‘गणांनां त्वा गणपतिं हवामहे’ ही ऋग्वेदातील ऋचा येते. खरेतर हे आवाहन ऋग्वेदकालीन ब्रह्मणस्पतीला आहे; परंतु ते नंतर गणेशाला करण्यात आल्याचं दिसतं. गणपतीला अनेक नावं ही तंत्रधर्मात दिली आहेत. गणपती हा साचेबद्ध देहापलीकडचा, ‘गं’ या तांत्रिक शरीराचा, बीजमंत्राचा देव आहे. विघ्न आणणारा याअर्थी ‘विघ्नकर्त्या’ विनायकाची शांती करणारे मंत्र याज्ञवल्क्यसूत्रात तसेच बौधायन सूत्रात सांगितलेले असून त्या अनुसार हा एक दुष्ट ग्रह आहे. तेव्हा ‘त्याला विघ्न न आणता इथून दूर निघून जा,’ असे मंत्रोच्चारान्नारा सांगितले जात असे. ऋग्वेदामध्ये रूद्राला उद्देशून गणपती, गणेश, गणराज म्हटले आहे. हीच नावे पुढे गणपतीलाही मिळाल्याचे दिसते. वेदकालीन रूद्राचा शिवापर्यंतचा अर्थात रौद्र ते मंगल, शुभंकर प्रवासप्रमाणेच संपूर्ण महाराष्ट्राचे आराध्य दैवत असलेल्या गणपतीचाही प्रवास आहे. विघ्नकर्ता ते विघ्नहर्ता हे त्याचे शुभदायक स्वरूप सम ाजामध्ये रुळले ते इसवी सनाच्या चौथ्या ते सहाव्या शतकाच्या उत्तरार्धादरम्यान अर्थात गुप्त काळामासून. या देवतांच्या स्वरूपामध्ये कालौघात बदल घडले असले तरीही त्यांच्यातील मूळ बीज कायम राहिलेले आढळून येते. रूद्र, शिव आणि गणपती यांच्यामध्ये जसे नावांचे, विशेषणांचे साम्य आहे तसेच साम्य त्यांनी धारण केलेल्या आभूषणांमध्ये, वाहनांमध्येही आहे. रूद्र हा मरुतब गणांचा अधिपती तर शिव हा गणांचा अधिपती म्हटला जातो. गणपती हादेखील नंतर शिवगणांचा प्रम खु म्हणूनच सामोरा येतो. शिव गजचर्म धारण करतो, तर गणेश हा गजमुख आहे. रूद्र आणि गणपतीला तत्पुष्प, वक्रतुण्ड, दन्ती ही समान विशेषणे तर गणेश आणि शिव यांच्यातील साम्य वैशिष्ट्यांमध्ये त्रिनेत्र, भालचंद्र, नागभूषण दिसून येतात. अथर्वशीर्षामध्ये तर गणपतीला ‘त्वं ब्रह्मास्त्वंविष्णू त्वंरूद्रः’ असे म्हटले आहे. विश्वाचे सर्वस्व केवळ गणपती असल्याचा तत्त्वतः अर्थ त्यातून निघतो. गणेशजन्माच्या कथा वेगवेगळ्या असल्या तरीही त्यातून एक सामायिक धागा मिळतो तो म्हणजे ही देवता अयोनिज आहे. ब्रह्मवैवर्त पुराण, शिवपुराण हेच सांगते. शिवपरिवारातील देवता म्हणून गणपतीला स्थान मि ळाल्यानंतर शिवाची जी आभूषणे आहेत ती स्वाभाविकपणे गणपतीच्याही अंगाखांद्यावर रुळताना दिसतात. त्यात कम रेभोवतीचा नागबंध, भालचंद्र आणि त्रिनेत्र ही प्रमुख आहेत. खरेतर गणपतीचे वाहन उंदीर कसे असाही प्रश्न उपस्थित होऊ शकतो. त्याचेही उत्तर आपल्याला तैत्तिरिय संहितेमध्ये सापडते. तिथे उंदीर हे रूद्राचे वाहन म्हणून सांगितले आहे. थोडक्यात, शिव, रूद्र आणि गणपती या देवतांचे स्वरूप, आभूषणे, वैशिष्ट्ये यांवरून सद्यकाळात पूजल्या जाणाऱ्या गणेशरूपाचे सम्मिलित रूप साकारलेले दिसून येते.

गणपती हा अथर्वशीर्षामध्येच नव्हे तर पहिल्यापासूनच एकदंत, चर्तुहस्त असा वर्णिलेला, अंकित केलेला आहे. त्याच्या वेगवेगळ्या रूपांनुसार त्याच्या ध्यानाचे, पूजेचे विधी-परंपरा बदललेल्या दिसतात. तांत्रिक देवता म्हणून उल्लेख होणाऱ्या गणपतीचे वाहन सिंह दाखविण्यात आले आहे आणि त्याचे दाखले कार्मरी, नेपाळ, अफगाणिस्तानातील गणेशमूर्तीतून मिळतात. ‘गणांचा गणपती, ब्रातांचा ब्रातपती, विरुपांचा विरूप अशा सर्वांचा वैदिक ब्रह्मणस्पतीमध्ये समावेश होऊन गणेशाचे आजचे विशाल रूप झाले असले पाहिजे, असे मत पु. रा. बेहरे यांनी गणपतीच्या विघ्नकर्ता ते विघ्नहर्ता या स्वरूपाविषयी प्रतिपादित केलेले आहे. तर गणपतीची लोकप्रियता लक्षात घेता गुप्तकाळात राज्यकर्त्यांनी या देवतेला नंतर विघ्नहर्ता रूपात स्वीकारल्याचे प्रतिपादन पां. वा. काणे यांनी केले आहे.

भरतमुनींच्या नाट्यशास्त्रामध्ये रूद्राला ‘गणराज’ असे संबोधित केलेले आहे. शिवाचे तांडवनृत्य, नटराज स्वरूप आणि शिवपरिवारातील देवता म्हणून गणपतीलाही ओघाने ‘गणराज’ हे नामाभिधान मिळाल्याचे, त्याचेच प्रतिबिंब काव्यात ‘गणराज रंगी नाचतो’ यातून आपल्याला दिसून येईल; किंबहुना याच वैशिष्ट्यामुळे गणपतीला ‘चौसठ कलांचा अधिपती’ही म्हटले गेले आहे. प्राचीन टोळ्यांमध्ये अशा प्रकारे प्राण्यांचे मुखवटे नृत्यामध्ये वापरले जात होते, असा संदर्भ सापडतो. नंतरच्या काळातील गणपतीच्या आरतीमधील ‘शेंदूर लाल चढाये’चा संबंध असाही कदाचित जोडता येऊ शकतो. रक्तवर्ण कमळे, लाल जास्वंद गणपतीला आवडण्यामागेही प्राचीन प्रथा, कथा, विधी आहेतच. आरंभीच्या काळात गणपती हा अवैदिकांचा देव म्हणून येताना त्याचा रक्तवर्ण अवैदिक प्रथांशी जोडलेला आहे. लालरंग तर कोकणाचा आणि इथल्या मातीचाही गुणविशेष. बहुधा म्हणूनच लालमातीमध्ये फुलणारी इथली जास्वंद अंमळ जास्तच लाल असते. कदाचित माती आणि देवता असा दोहोंच्या गुणवैशिष्ट्यांचे सायुज्य कोकणी माणसाला या गणरायात दिसत असावे का, हा विचार तर्कसंगत ठरतो. आपण संस्कृतीबंधच्या पहिल्या काही भागांमध्ये या लालमातीचा इथल्या भूगर्भशास्त्राशी असलेली संबंध पाहिला होता आणि त्याचा पिकांचे होणारा परिणामही अभ्यासला होता. त्यामुळे गणपतीच्या आकर्षणासंदर्भात पडलेला हा प्रश्न वरवर साधा वाटत असला तरी त्याच्या उत्तराचा तार्किक शोध मात्र असाधारण ठरतो!

# मराठा समाजाच्या स्वप्नांना पंख देणारी संस्था – सारथी

राज्यातील प्रत्येक घटकाचा सर्वांगीण विकास होण्यासाठी सामाजिक, आर्थिक सक्षमीकरण व शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध करून देण्यासाठी शासन सर्वोत्तोपरी प्रयत्न करत आहे. मराठा, कुणबी,

मराठा-कुणबी व कुणबी-मराठा या सम ाजातील आर्थिकदृष्ट्या मागास असलेल्या घटकाच्या सर्वांगीण विकासासाठी महाराष्ट्र शासनाने २०१९ पासून ‘सारथी’ ही संस्था सुरू केली आहे. मराठा समाजाच्या स्वप्नांना पंख देणारी संस्था म्हणून ‘शाहू विचारांना देऊया गती, साधूया सर्वांगीण प्रगती’ या बोधवाक्याखाली छत्रपती शाहू महाराज संशोधन, प्रशिक्षण व मानव विकास संस्था (सारथी), पुणे ही संस्था शिक्षण, मार्गदर्शन, कौशल्यविकास, रोजगार, उद्योजकता, संशोधन आणि सांस्कृतिक वासा संवर्धन या सर्व क्षेत्रांत

६३ विविध उपक्रम राबवत आहे. सारथी संस्थेमधील सन २०२१-२२ ते २०२४-२५ एकूण चार वर्षांमध्ये ८ लाख ३८ हजार ४७७ लाभार्थ्यांनी सहभाग घेतला असून अनेक विद्यार्थी या संस्थेमार्फत मार्गदर्शन घेऊन विविध क्षेत्रात यश संपादन करत आहेत. या संस्थेच्या माध्यमातून प्रशिक्षण आणि मार्गदर्शनावर आतापर्यंत ६४७ कोटी रुपयांचा खर्च झालेला आहे. सारथी संस्थेमधील विद्यार्थी दरवर्षी विविध स्पर्धां परीक्षांमध्ये निवडून येण्याचा नवीन उच्चांक निर्माण करत आहेत.

सारथी मार्फत विद्यार्थ्यांना केंद्रीय लोकसेवा आयोगाच्या परीक्षांसाठी पूर्व प्रशिक्षण, मुलाखतीची तयारी, मार्गदर्शन यासाठी आर्थिक साहाय्य दिले जाते. सारथीच्या स्थापनेपासून २०२० ते २०२४ या कालावधीत केंद्रीय लोकसेवा आयोगाच्या विविध परीक्षेमध्ये ११२ विद्यार्थी निवडून शासनामध्ये सेवा बजावत आहेत. महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा आयोगाम ध्ये २०२० ते २०२३ या कालावधीत १०४८ विद्यार्थ्यांनी यश प्राप्त केले असून वर्ग एक मध्ये २२९ तर वर्ग दोन मध्ये ८१९ विद्यार्थ्यांची निवड झालेली आहे.

**कौशल्य विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम**
सारथी मार्फत राबविण्यात येणारा छत्रपती संभाजी महाराज सारथी युवा व्यक्तिमत्व विकास व संगणक कौशल्य प्रशिक्षण कार्यक्रम हा महाराष्ट्र राज्यातील सर्व तालुकास्तरावर राबवण्यात येतो. या योजनेमध्ये कालानुरूप विविध अभ्यासक्रम शिकवले जातात. सन २०२२ ते २०२५ या कालावधीत एक लाख २० हजार लाभार्थ्यांना प्रशिक्षित करण्यात येणार होते, त्यापैकी ९७ हजार २८६ लाभार्थ्यांनी या योजनेचा लाभ घेतला असून ३४ हजार ३०४ लाभार्थ्यांनी

आपले प्रशिक्षण पूर्ण केले आहे. यापैकी ७३६५ लाभार्थ्यांना नोकरी मिळाली असून ९४१८ लाभार्थ्यांची मुलाखत प्रक्रिया सुरू आहे. सध्या महाविद्यालयांमध्ये १७ हजार २५९ लाभार्थी प्रशिक्षण घेत आहेत.

श्रीमंत मालोजीराजे भोसले सारथी इंडो जर्मन टूल रूम कौशल्य प्रशिक्षण उपक्रम या उपक्रमांतर्गत छत्रपती संभाजी नगर, नागपूर, पुणे, कोल्हापूर येथे आयटीआय, पदविका व अभियांत्रिकी पदवी प्राप्त १०१२ विद्यार्थ्यांना प्रशिक्षण देण्यात येत आहे. यापैकी ६५७ विद्यार्थ्यांनी प्रशिक्षण पूर्ण केले असून ३१४ विद्यार्थ्यांना नोकरी लागली आहे.

**परदेश शिक्षणासाठी शिष्यवृत्ती योजना**
महाराजा सयाजीराव गायकवाड सारथी गुणवंत मुला-मुलींना परदेश शिक्षणासाठी शिष्यवृत्ती योजनेअंतर्गत सन २०२३-२४ मध्ये एकूण ५० विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली. या विद्यार्थ्यांना आज अखेर एकूण सहा कोटी रुपयांच्या शिष्यवृत्ती रकमेचा लाभ देण्यात आला आहे. सन २०२४-२५ मध्ये या योजनेअंतर्गत एकूण ७५ विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली आहे. सन २०२५ करिता ७५ जागांसाठी दिनांक १६ जून २०२५ पर्यंत अर्ज मागविण्यात आले होते, यामध्ये निवड प्रक्रिया सुरू आहे.

**डॉ. पंजाबराव देशमुख सारथी उच्च शिक्षण देशांतर्गत शिष्यवृत्ती**
देशातील नाम वंत २०० विद्यापीठात शिकणाऱ्या ३०० विद्यार्थ्यांना दरवर्षी शिष्यवृत्ती देण्यात येते. यामध्ये शिक्षण शुल्क, लायब्ररी शुल्क, परीक्षा शुल्क, वसतीगृह शुल्क व भोजन शुल्काची १०० टक्के रक्कम प्रतीपूर्ती स्वरूपात देण्यात येते. सन २०२२-२३ व २०२३-२४ मध्ये या योजनेअंतर्गत ४४१ विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात येऊन पाच कोटी रुपयांचा लाभ देण्यात आला आहे. सन २०२४-२५ मध्ये या योजनेसाठी २७० विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली आहे. या योजनेसाठी मार्च २०२५ अखेर सहा कोटी रुपयांचा लाभ देण्यात आला आहे.

**उद्योन्मुख कृषी औद्योगिक क्षेत्रातील शैक्षणिक संधी शैक्षणिक शुल्क प्रतिकृती योजना**
वसंतदादा साखर संस्था, पुणे येथील इंडस्ट्रियल फर्मिनेशन अँड ऑगहोलेल टेक्नॉलॉजी (IFAT) आणि Wine Brewing and Alcohol Technology (WBAT) विद्यार्थ्यांकरिता शैक्षणिक शुल्क प्रतीपूर्ती

योजना असून या अभ्यासक्रमासाठी प्रवेश मिळालेल्या सर्व पात्र विद्यार्थ्यांना १०० टक्के शैक्षणिक शुल्क रकम प्रतीपूर्ती स्वरूपात देण्यात येते. IFAT मधील एकूण ८० विद्यार्थ्यांना ४९.४० लाख व WBAT मधील एकूण २८ विद्यार्थ्यांना ३४.५४ लाख रुपये शैक्षणिक शुल्क अदा करण्यात आले. यापैकी २०२२-२३ म धील पास झालेल्या विद्यार्थ्यांपैकी एकूण सात विद्यार्थ्यांना नोकरी लागलेली आहे.

**शेतकऱ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी**
सेनापती धनाजी जाधव सारथी शेतकरी ड्रोन पायलट प्रशिक्षण योजनेमध्ये राहुरी येथील महात्मा फुले कृषी विद्यापीठ, दापोली येथील डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषी विद्यापीठ, परभणी येथील वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषी विद्यापीठ येथे शेतकऱ्यांना मोफत प्रशिक्षण देण्यात येते. यामध्ये ३३० शेतकऱ्यांनी ड्रोन पायलट प्रशिक्षण पूर्ण केले आहे. शेतकरी मावळा सारथी कौशल्य विकास प्रशिक्षण अंतर्गत मधुमक्षिका पालन प्रशिक्षण देण्यात येते. यामध्ये वार्षिक लाभार्थी ५०० असून २०२५ पासून हे प्रशिक्षण सुरू झाले आहे. पशुधन संगोपन व मुराधास निर्मिती प्रशिक्षण कार्यक्रमांतर्गत वर्षभरात एक हजार लाभार्थ्यांना उळी कांचन येथील बायफ या संस्थेमार्फत ३० दिवसीय निवासी प्रशिक्षण, ६० दिवसीय प्रक्षेत्रिय प्रशिक्षण ८९ दिवसांचे प्रशिक्षण देण्यात येत आहे.

**कौशल्य विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम**
महाराणी सईबाई सारथी सारथी व स्वयंरोजगार कौशल्य विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम पुणे, वाशिम, कोल्हापूर, गडचिरोली, छत्रपती संभाजी नगर, नांदेड, नागपूर, नाशिक, पालघर, बीड, रत्नागिरी या जिल्ह्यात राबवला जातो. या सर्व जिल्ह्यांत एकूण १४१९ अभ्यासक्रम राबविले जात असून त्यापैकी १८९ अभ्यासक्रम पूर्ण झालेले आहेत. सरदार सूर्याजी काकडे सारथी वाहन चालक कौशल्य प्रशिक्षण कार्यक्रमंतर्गत आय.डी.टी.आर. भोसरी पुणे येथे हलकी व जड वाहने चालवण्याचे ३० दिवसाचा प्रशिक्षण देण्यात येते. सन २०२५ मध्ये या प्रशिक्षणास सुरुवात झाली असून आतापर्यंत ४९ विद्यार्थ्यांनी प्रशिक्षण पूर्ण केले आहे. सरसेनापती हंबीराराव मोहिते सारथी मोडी तिप्री प्रशिक्षण योजनेअंतर्गत २६० विद्यार्थी प्रशिक्षण घेत आहेत. इयत्ता दहावीच्या विद्यार्थ्यांसाठी एक दिवसीय करियर मार्गदर्शन व समुपदेशन शिबिरामध्ये सन २०२२ पासून ते २०२५ मध्ये १९ हजार

१९१ विद्यार्थ्यांनी करिअर मार्गदर्शनाचा लाभ घेतला आहे.

**निबंध स्पर्धांचे आयोजन**
राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज तालुकास्तरीय निबंध स्पर्धा योजनेमध्ये इयत्ता तिसरी ते पाचवी विद्यार्थी व इयत्ता सहावी ते दहावी विद्यार्थ्यांसाठी ही स्पर्धा घेतली जाते. या स्पर्धेत सन २०२२-२३ ते २०२४-२५ या कालावधीत तीन लाख १६ हजार ५९२ इतके विद्यार्थी सहभागी झाले असून त्यापैकी ९४४४ इतक्या विद्यार्थ्यांनी पारितोषिक प्राप्त केले आहे. या स्पर्धांसाठी १७ लाख ९३ हजार रुपयांची पारितोषिक ठेवण्यात आली होती.

**छत्रपती शाहू महाराज राष्ट्रीय संशोधन अधिछात्रवृत्ती**
आर्थिक दुर्बल घटकातील प्रज्ञावान विद्यार्थ्यांचा शोध घेऊन विद्यार्थ्यांना सर्वोत्तम शिक्षण मिळिवण्याच्या दृष्टीकोनातून ही योजना राबविली जाते. छत्रपती शाहू महाराज राष्ट्रीय संशोधन अधिछात्रवृत्ती योजनेअंतर्गत सन २०१९ पासून ते २०२३ पर्यंत ३०७८ विद्यार्थी योजनेसाठी पात्र होते. त्यापैकी ३९४ विद्यार्थ्यांनी पीएचडी पूर्ण केली असून १०३ विद्यार्थ्यांना नोकरी लागलेली आहे.

**सरसेनापती संताजी घोरपडे उद्योजकता विकास कार्यक्रम**
सरसेनापती संताजी घोरपडे सारथी उद्योजकता विकास कार्यक्रमंतर्गत इनक्युबेशन हा उपक्रम सुरू करण्यात आला आहे. या माध्यमातून स्टार्टअप कल्पनांना मूर्त रूप देण्यासाठी व्यवसाय मार्गदर्शन व विद्यावेतन स्वरूपात आर्थिक साहाय्य दिले जाते. महाराष्ट्रातील शासनम ान्य यादी पैकी १३ इनक्युबेशन केंद्रांने सारथी संस्थेबाबत सामंजस्य करार केला आहे. सारथीमार्फत लाभार्थ्यांना एक वर्षासाठी इनक्युबेशन केंद्राकडे प्रायोजित केले जाते. सन २०२५ या वर्षी १२० लाभार्थ्यांनी याचा लाभ घेतला आहे.

**सर्व सोयी-सुविधायुक्त छत्रपती शिवाजी महाराज संकुल**
सारथी संस्थेमार्फत पात्र विद्यार्थ्यांना प्राधान्याने सोयी सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी राज्यभरात छत्रपती शिवाजी महाराज संकुल उभारण्यात येत आहेत. या इमारत बांधकामासाठी शासनाने मोफत जमिनी उपलब्ध करून दिलेल्या आहेत. प्रत्येक संकुलामध्ये ५०० मुलांचे वसतीगृह, ५०० मुलींचे वसतीगृह, ३०० विद्यार्थ्यांसाठी अभ्यासिका, सारथी विभागीय कार्यालयांचा समावेश आहे. सारथीच्या पुणे येथील मुख्यालयाचे बांधकाम पूर्ण झाले असून नवीन इम रतीमध्ये प्रशासकीय कामकाज सुरू झाले आहे. इतर विभागीय कार्यालयाची कामे प्रगतीपथावर असून लवकरात लवकर ती पूर्ण करण्यात येत आहेत. विभागीय

कार्यालय पुणे, सारथी उपकेंद्र कोल्हापूर, विभागीय कार्यालय खांदार नवी मुंबई, नाशिक, छत्रपती संभाजी नगर, सारथी उपकेंद्र लातूर, विभागीय कार्यालय नागपूर, अमरावती यासाठी आठ हिल्ह्यात वसतिगृह, अभ्यासिका, कौशल्य विकास केंद्रे उभारण्यात येणार आहेत.

**सरनोबत नरवीर तानाजी मालुसरे ऐतिहासिक दस्तऐवज जतन योजना**
सारथी मार्फत सरनोबत नरवीर तानाजी मालुसरे ऐतिहासिक दस्तऐवज जतन योजना राबवण्यात येत असून यामध्ये छत्रपती शाहू महाराजांच्या कार्यकाळातील प्रकाशित कागदपत्र, आदेश, हुकूमनामा इत्यादी दस्तऐवज विभूषिलेख संचालनालयाकडून डिजिटल स्वरूपात प्राप्त केले आहेत. या ऐतिहासिक दस्तऐवजाच्या विषयावर पुस्तके प्रकाशित करण्यात येणार आहेत. सारथी संस्थेमार्फत शिवराज्याभिषेक अभियान, किल्ले संवर्धन, वृक्षारोपण, जनजागृती अभियान राबवण्यात येत आहे. यामध्ये पीएचडी करणाऱ्या १०८६ विद्यार्थ्यांनी एक लाख १८ हजार ८३४ सीड बॉल तर अधिकारी कर्मचाारी यांनी १३ हजार ६०० सीड बॉल तयार केले. हे सीड बॉल २०२४ मध्ये ७५ किल्ल्यांच्या परिसरात टाकण्यात आले. सरदार शिरोजी इंदलकर सारथी किल्ले संवर्धन अभियानांतर्गत ३८ किल्ले व दोन छत्रपती शिवाजी महाराज यांच्या पुतळ्यांच्या परिसरात स्वच्छता उपक्रम राबविण्यात आला. यामध्ये ८५८६ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. चावडी वाचन अभियानामध्ये पाच हजार विद्यार्थ्यांद्वारे ग्रामसभामध्ये योजनांची माहिती प्रसारित करण्यात आली आहे.

मराठा समाजाच्या सर्वांगीण विकासासाठी कार्यरत असलेल्या सारथी संस्थेमुळे हजारो विद्यार्थी व शेतकऱ्यांना मार्गदर्शन व शैक्षणिक बळ मिळत आहे. या समाजातील मागास घटकांना सक्षम, स्वावलंबी आणि जागतिक स्तरावर स्पर्धा करणारा व नवयुगाची आव्हाने पेलणारा समाज तयार करण्यामध्ये सारथी मोलाची भूमिका बजावत आहे. योग्य शिक्षण, दिशा आणि संधी मिळाल्यास यश मि ळवता येते. हे स्वप्न सत्यात उतरवण्याचे काम सारथी संस्था करत आहे. मराठा समाजातील गरजू, होतकरू युवक व युवती या संस्थेच्या माध्यमातून स्पर्धे च्या युगात दरवर्षी मोठ्या प्रमाणात यश संपादन करत आहेत. मराठा समाजातील प्रत्येक घटकाला विकासाच्या समान संधी उपलब्ध करून विकासाच्या प्रवाहात अग्रेसर ठेवणारी सारथी नक्कीच या सम ाजासाठी एक दीपस्तंभ ठरत आहे.

– **संस्था गवारी – खंडारे,** विभागीय संपर्क अधिकारी, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय

# स्वदेशी अॅक्शन, दमदार भावनेने भरलेले आणि पुरेपूर मनोरंजन असणाऱ्या अनुराग कश्यप यांच्या निशानची चित्रपटाचा ट्रेलर प्रदर्शित

अमेझॉन एमजीएम स्टुडिओज इंडियाच्या

वतीने आज त्यांच्या आगामी, सिनेमामु्हात प्रदर्शित होणाऱ्या ‘निशानची’ या सिनेमाचा दिमाखदार ट्रेलर प्रदर्शित केला. अनुराग कश्यप दिग्दर्शित, हा सर्वोत्कृष्ट देशी मसाला

‘निशानची’चा ट्रेलर प्रेक्षकांना २०००

च्या दशकाच्या सुरुवातीच्या काळात, थेट उत्तर प्रदेशातील छोट्या शहरातील गजबजलेल्या गल्लीत घेऊन जातो. जिथे बबलू निशानची, रंगीली रिकू आणि डबलू यांचे

जीवन अनपेक्षित मार्गांनी धडकते. थक्क करणारा पाठलाग, शिट्टी-मार संवाद, मातीतला देशी संघर्ष आणि हळुवार प्रेमाच्या कोमल क्षणांसह, हे चुंबकीय कथानक जितके अस्ताव्यस्त आहे तितकेच अस्ताव्यस्त जग रंगवते. हसवणारा धमाल विनोद आणि ‘अनफिल्टर्ड देसी स्वॅग’सह हा ट्रेलर बंडखोरी, प्रणय आणि शत्रुत्वाची नाडी समान प्रमाणात हेरतो. थिरकायला लावणाऱ्या तालांनी आणि लार्जर देन लाईफ कथा प्रेक्षकांना त्यांच्या आसनावर खिळवून ठेवते. एक स्फोटक कथा

मनोरंजनपट खऱ्या अर्थाने मोठ्या पडद्यावरील भव्य प्रदर्शनाचे आश्वासन देतो. सिनेप्रेमींना आवडणारे प्रत्येक घटक म्हणजे अॅक्शन, ड्रामा, रोमान्स, कॉमेडी, मां का प्यार आणि फिल्मी समावेश असलेला तगडा ट्रेलर आहे. नवोदित ऐश्वर्य ठाकरेच्या तडफफदार दुहेरी भूमिकेसह, ‘निशानची’चे कथानक जुडवा भाई बबलू आणि डबलू यांच्या खिळवून ठेवणारे जीवन उलगडते- या व्यक्ति रेखांच्या आस्थेच्या अगदी विरुद्ध असलेली प्रतिबिंब. या सिनेमाची निर्मिती अजय राय आणि रंजन सिंह यांनी जार पिकचर्स अंतर्गत, प्लिप फिल्मसच्या सहकार्याने केली असून प्रसून मि श्रा, रंजन चंदेल, तसेच अनुराग कश्यप यांनी या सिनेमाची कथा लिहिली आहे. वेदिका पिंटो, मोनिका पंवार, मोहम्मद जीशान अय्यूब, त्याचप्रमाणे कुमुद मिश्रा यांच्या प्रम खु भूमिका असलेला ‘निशानची’ हा सिनेमा १९ सप्टेंबर रोजी प्रदर्शित होणार आहे.

पुढे सरकत जाते; जी उलगडण्याची वाट प्रेक्षक पाहत राहतील.

‘निशानची’चे दिग्दर्शक आणि सहलेखक अनुराग कश्यप म्हणाले की , अमेझॉन एमजीएम स्टुडिओज इंडिया’ सोबत काम करणे अत्यंत फलदायी ठरले. कारण त्यांनी माझ्यावर पूर्णपणे विश्वास ठेवला. ऐश्वर्य, वेदिका, मोनिका, झिशान, कुमुद आणि या सिनेमातील प्रत्येक कलाकाराने केवळ अभिनयच केला नाही, तर या पात्रांसोबत जगले आणि ध्वास घेतला. कथेप्रती त्यांची बांधिलकी आणि अभिनयाची सत्यता या कलाकृतीत चमकते. माझ्या टीमने त्या उत्कटतेची जुळवाजुळव फ्रेम-टू-फ्रेम केली आहे. ज्यामुळे सिनेमा इतका चांगला बनला. शिवाय त्याच्या संगीतातदेखील तीच भावना सिनेमातून वाहते आणि कथेत भर घालते. प्रेक्षकांना हे संगीत खरोखरच आवंडेल मला याची खात्री वाटते.

# हरिपाळदेव हेच सर्वज्ञ श्रीचक्रधर स्वामी!

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणांतर्गत एकाचवेळी दोन अभ्यासक्रम शिकण्याची सुविधा विद्यार्थ्यांना उपलब्ध होण्याकरिता यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाने जळगावचे कवथित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ व छत्रपती संभाजीनगर येथील महात्मा गांधी मिशन विद्यापीठ यांच्यासमवेत त्रिपक्षीय सामंजस्य करार केला आहे. जळगाव येथे दि. १ सप्टेंबर २०२५ रोजी झालेल्या एका विशेष बैठकीत तीनही विद्यापीठांच्या वतीने यासंबंधीच्या सामंजस्य करारावर स्वाक्षरी

करून नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण – २०२० (एनईपी – २०२०) अंमलबजावणी मध्ये एक महत्वाचे पाऊल पुढे टाकण्यात आले आहे.

यावेळी यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे मा. कुलगुरू प्रा. संजय सोनवणे, कवथित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाचे मा. कुलगुरू प्रा. व्ही. एल. माहेश्वरी, महात्मा गांधी मिशन विद्यापीठाचे मा. कुलगुरू प्रा. विलास सपकाळ, य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे प्र. कुलगुरू प्रा. जोगेंद्रसिंह बिसेन, क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठाचे प्र. कुलगुरू प्रा. एस. टी. इंगळे, यांची प्रमुख उपस्थिती होती. य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे कुलसचिव दिलीप भरड, क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठाचे कुलसचिव डॉ. विनोद पाटील व एम. जी. एम. विद्यापीठाचे कुलसचिव डॉ. आशिष गाडेकर यांनी या सामंजस्य करारावर स्वाक्षरी केली. यावेळी क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठाने तयार केलेले यासंदर्भातील माहितीपत्रकाचे प्रकाशन मा. कुलगुरू प्रा. विलास सपकाळ यांच्या हस्ते तर विद्यार्थ्यांकरिता अतिशय उपयुक्त अशा ‘पोर्टल फॉर टू डिग्री प्रोग्राम सायमेटेनिसली’ या संकेतस्थळाचे उद्घाटन मा. कुलगुरू प्रा. संजय सोनवणे यांच्या हस्ते करण्यात आले. हे पोर्टल क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठाचे अधिकृत संकेतस्थळ [www.nmu.ac.in](http://www.nmu.ac.in) यावर उपलब्ध आहे. या करारामुळे तिधा विद्यापीठांच्या लाखो विद्यार्थ्यांना नियमित पदवीचे शिक्षण घेतांना शेती व आधुनिक तंत्रज्ञान, कृत्रिम बुद्धिमत्ता (एआय), ड्रोन तंत्रज्ञान, औषधीशास्त्र, या सारखे अनेक नवनवीन अभ्यासक्रम शिकता येणार आहेत. विद्यार्थ्यांना यासोबतच नाविन्यपूर्ण शैक्षणिक व अध्ययन संधी, नोकरी – करीअरच्या विस्तृत संधी आणि व्यापक पर्यायांची उपलब्धता, व्यक्तिमत्व विकास असे विविधांगी फायदे होणार

आहेत. याप्रसंगी बोलतांना मा. कुलगुरू प्रा. संजय सोनवणे यांनी सांगितले की सन २०४७ मधील विकसित भारत या अनुषंगाने नवे शैक्षणिक धोरण तयार करण्यात आले आहे. त्यादृष्टीने आजचा करार हा एक महत्त्वाचा टप्पा ठरणार आहे. विद्यापीठांनी एकमेकांसोबत सहकार्य व संयुक्तपणे काम करून विकसित राष्ट्र घडविणे आवश्यक आहे, असे सांगून आपल्या विद्यापीठातील विविध अभ्यासक्रमांची माहिती दिली. मा. कुलगुरू प्रा.

विलास सपकाळ यांनी बोलताना आगामी काळ हा विद्यार्थ्यांच्या आवडीनुसार त्यांना शिक्षण घेण्यासाठी विद्यापीठांनी तसे अभ्यासक्रम तयार करून देण्याचा असल्याचे सांगितले. त्या अनुषंगाने या

करारामुळे त्यामुळे विद्यार्थ्यांची गरज पूर्ण होणार आहे, असे सांगत आपल्या विद्यापीठातील अभ्यासक्रमांची माहिती दिली. मा. कुलगुरू प्रा. व्ही. एल. माहेश्वरी यांनी काळाची गरज लक्षात घेता विद्यार्थ्यांनी रोजगार उपलब्धतेसाठी किमान एक कौशल्य अभ्यासक्रम शिकणे व विद्यापीठांनी आंतर विद्याशाखीय शिक्षण उपलब्ध करून देणे आवश्यक असल्याचे मत व्यक्त केले. त्या अनुषंगाने दोन नियमित अभ्यासक्रम तासिकांचे वेळापत्रक सकाळ / सायंकाळ अशा सत्रात ठेवून किंवा एक नियमित अभ्यासक्रम आणि एक दूरस्थ अभ्यासक्रम अशी सोय विद्यार्थ्यांना उपलब्ध झाली आहे. त्यात क.ब.चौ.उ.म विद्यापीठ हे अग्रस्थानी असल्याची पुस्ती त्यांनी जोडली.

याप्रसंगी य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे परीक्षानियंत्रक श्री. भट्टप्रसाद पाटील, अंतर्गत गुणवत्ता व आश्वासन केंद्र (सी.आय.न्यू.ए. – सिका) संचालक प्रा. मधुकर शेवाळे, प्रा. हेमंत राजगुरू, एमजीएम विद्यापीठातर्फे आय क्यू. ए. सी. संचालक प्रा. परमिंदर कौर, अधिष्ठाता प्रा. अनिल डोंगरे, प्रा. मधुलिका सोनवणे, प्रा. आशुतोष पाटील यांची उपस्थिती होती. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक क.ब.चौ.उ.म विद्यापीठाचे प्र-कुलगुरू प्रा. एस. टी. इंगळे यांनी केले. सूत्रसंचलन कुलसचिव डॉ. विनोद पाटील तर आभार आय. क्यू. ए. सी. संचालक प्रा. समीर नारखेडे यांनी मानले.

–**महेंद्र बनसोडे,** जनसंपर्क अधिकारी, जनसंपर्क कक्ष, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ



